

Elżbieta Holewińska-Łapińska

Organy ochrony prawnej w procesie przebudowy w ZSRR

Palestra 32/1-2(361-362), 180-189

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prawo za granicą

ELŻBIETA HOLEWIŃSKA-ŁAPIŃSKA

**ORGANY OCHRONY PRAWNEJ W PROCESIE PRZEBUDOWY
W ZSRR**

W artykule zreferowano przedstawiane w radzieckiej prasie prawniczej zadania organów ochrony prawnej — w szczególności sądów — w ramach procesu przebudowy, sformułowane w uchwale KC KPZR z listopada 1986 r. o dalszym umacnianiu socjalistycznej praworządności (...).

Procesowi przebudowy społeczno-gospodarczej w ZSRR, zapoczątkowanemu przez XXVII Zjazd KPZR, towarzyszy ujawnianie rozmaitych nieprawidłowości funkcjonowaniu organów państwa i jednostek gospodarczych oraz w postępowaniu osób zajmujących odpowiedzialne stanowiska w aparacie państwowym i partyjnym. Analizowane są przyczyny tych nieprawidłowości i podejmowane właściwe środki przeciwdziałania temu. Dotyczy to także pracy organów ochrony prawnej oraz przestrzegania zasad praworządności w państwie. Dał temu wyraz KC KPZR w uchwale z listopada 1986 roku o dalszym umacnianiu socjalistycznej praworządności i porządku prawnego, zwiększeniu ochrony praw i prawnie chronionych interesów obywateli, na treść której to uchwały „Palestra” zwróciła już uwagę swoich czytelników.¹

O roli prawa, prawników i organów ochrony prawnej w procesie przebudowy mówi także pkt 8 i 11 uchwały Plenum KC KPZR z 28 stycznia 1987 r. o przebudowie w kadrowej polityce partii.²

Za niezbędne uznano między innymi zwiększenie roli sądów i niezawisłości sędziów, poprawę pracy wszystkich organów ochrony prawnej, podwyższenie autorytetu ich pracowników, którzy powinni mieć wysokie kwalifikacje nie tylko zawodowe, ale i moralne.

I. Wśród organów ochrony prawnej szczególna rola przypada sądom. W związku z tym Sąd Najwyższy ZSRR podjął w dniu 5.XII.1986 r. uchwałę nr 16 o dalszym umacnianiu praworządności przy realizacji wymiaru sprawiedliwości.³ Sąd ten ustalił, że w ostatnich latach dużo spraw, bo 98% spraw cywilnych i 96% spraw karnych, które były przedmiotem kontroli instancyjnej lub dokonanej w trybie nadzoru, zostało rozstrzygniętych prawidłowo.

Stwierdzone nieprawidłowości w pozostałych sprawach były poważne. Nie zawsze bezstronnie oceniany był materiał dowodowy, występowały też błędne oceny tego materiału i błędy w wykładni prawa. Dostrzeżono poza

¹ „Prawda” z 30.XI.1986 r.; por. też „Palestra” nr 1/1987, s. 122—123.

² BWS nr 2/1987.

³ BWS nr 1/1987.

tym liczne nieprawidłowości proceduralne, zwłaszcza w ramach postępowania karnego: mało zwracano uwagi na jakość postępowania przygotowawczego, tolerowano wadliwości przy ustalaniu wymiaru kary.

Sądy dokonujące kontroli instancyjnej nie zawsze dostrzegały powstałe uchybienia, a jeżeli je nawet dostrzegały i skorygowały, to nie zawsze podejmowały działania mające na celu uniknięcie w przyszłości takich nieprawidłowości i często pozostawiały na uboczu kwestię odpowiedzialności osób, które się ich dopuścili.

Większość z 17 punktów omawianej uchwały SN ZSRR (będącej odpowiednikiem polskich wytycznych wymiaru sprawiedliwości) poświęcona jest przestrzeganiu norm i zasad postępowania karnego.

Sąd Najwyższy przypomniał więc sądom, że jedynie sąd jest właściwy do ustalenia winy i orzeczenia kary po uprzednim przeprowadzeniu dokładnego postępowania, weryfikującego ustalenia postępowania przygotowawczego. Zwrócił też uwagę sądów na konieczność wyjaśnienia przyczyn zmiany stanowiska przez oskarżonego przed sądem, a w szczególności na konieczność wnikliwego zbadania zarzutów dotyczących stosowania niewłaściwych metod w czasie śledztwa i w konsekwencji pociągania do odpowiedzialności osób, które się ich dopuścili.

Wyekspozowane zostało prawo oskarżonego do obrony, obowiązek jednokowego traktowania przez sąd wszystkich uczestników postępowania, takownego zwracania się zarówno do prokuratora jak i do obrońcy.

Sporo uwagi poświęcił SN zagadnieniom indywidualizacji kary, jej zadań wychowawczych i prewencyjnych, podkreślając celowość stosowania kar nie związanych z pozbawieniem wolności, zwłaszcza wobec sprawców karanych po raz pierwszy, oraz konieczność surowego karania recydywistów i sprawców ciężkich przestępstw.

Sąd Najwyższy przypomniał sądom o konieczności stosowania tak fundamentalnych zasad postępowania, jak równość stron, bezpośredniość i jawność. Stwierdził, że nie należy przeszkadzać osobom obecnym na sali sądowej w sporządzaniu notatek z przebiegu postępowania. Natomiast filmowanie, fotografowanie i nagrywanie postępowania wymaga uprzedniej zgody przewodniczącego składu sądu.

Sąd Najwyższy zwrócił także uwagę na konieczność informowania na piśmie osób, które doznały szkód w związku z niezgodnymi z prawem działaniami organów dochodzeniowo-śledczych, prokuratury i sądu, o sposobie dochodzenia naprawienia tych szkód (sprawę tę reguluje dekret Prezydium Rady Najwyższej ZSRR z 18.V.1981 r.).

Wytyczne wskazują na pozaorzecznicze obowiązki sądów, na potrzebę badania przyczyn naruszenia prawa, na konieczność współdziałania z innymi organami w pracach profilaktycznych oraz w zakresie kontroli wykonywania orzeczeń. Sądy powinny ze szczególną rzetelnością badać skargi obywateli i niezwłocznie zawiadamiać o ujawnionych nieprawidłowościach przy załatwianiu ich spraw.

Plenum SN poleciło Kolegium do Spraw Karnych i Kolegium Wojskowemu SN ZSRR oraz sądom najwyższym republik związkowych i auto-

nomicznych i pozostałym sądom właściwym do sprawowania nadzoru nad podległymi im sądami wzmoczenie tego nadzoru i dbanie o jakość pracy sądów.

Sąd Najwyższy przypomniał także o roli ławników i konieczności stworzenia warunków pozwalających ławnikom na efektywną pracę.

Treść powyższych zaleceń SN ZSRR, zawartych w omawianej uchwale z 5.XII.1986 r., wskazuje pośrednio również na rodzaj uchybień, jakie musiały występować w dotychczasowej pracy sądów. Ich „ciężar gatunkowy” był poważny. Niewielki wprawdzie w ujęciu procentowym wskaźnik nieprawidłowych orzeczeń (4% w sprawach karnych, 2% w sprawach cywilnych), oznacza jednak dziesiątki tysięcy spraw i wielokrotnie większą liczbę osób, których prawa zostały bezpośrednio lub pośrednio naruszone. Nie jest jednak znana liczba nieprawidłowych orzeczeń, które z różnych przyczyn nie zostały zaskarżone.

II. Stwierdzone uchybienia w pracy sądów były przedmiotem licznych analiz. W wielu republikach ocenę pracy poszczególnych sądów oraz sędziów rozpoczęto już w 1985 r. w związku z zaplanowanymi na dzień 21.V.1987 r. wyborami sędziów i ławników ludowych na kolejną kadencję. Czynnici sędziowie i ławnicy składali wyborcom sprawozdania ze swojej działalności. W prezydiach sądów, ich kolegiach, w wydziałach sprawiedliwości i ministerstwach odbywały się narady mające na celu przygotowanie rzetelnych charakterystyk poszczególnych sędziów i podjęcie potem decyzji, czy powinni być rekomendowani w kolejnych wyborach. A wybrać wtedy należało ponad 12 tys. sędziów rejonowych i 3 tys. sędziów obwodowych (zrównanych z nimi) na 5-letnią kadencję oraz 800 tys. ławników na 2 i półroczną kadencję. Naczelnik Wydziału Kadr Min. Sprawiedliwości ZSRR Szumski przewidywał „odnowienie” kadry w takich proporcjach: 25% sędziów i 50% ławników.⁴

Przyczyn popełnianych uchybień w pracy sądów jest wiele. Przedstawię niektóre z nich, o których pisano w radzieckiej prasie prawniczej.

1. Przyczyną niejako „pierwotną” i odnoszącą się do pracy wszystkich prawników są niewłaściwe wyniki kształcenia prawników przez szkoły wyższe. Większość absolwentów nie dysponuje właściwą wiedzą i umiejętnościami zawodowymi.⁵ Oczywiście wiele zależy od uczelni, którą ukończyli. Wysoki poziom naukowy prezentują Wydziały Prawa Uniwersytetów w Moskwie i Leningradzie oraz Instytuty Prawnicze w Charkowie i Świerdłowsku. Prawa naucza się w 61 miastach. Wiele ośrodków nie dysponuje odpowiednimi warunkami materialnymi do nauki (pomoc naukowa, zaopatrzenie bibliotek, dostępność aktualnych podręczników i komentarzy kwotów normatywnych) ani kadrą naukowo-dydaktyczną o najwyższych kwalifikacjach. Słabe są związki nauki z praktyką, przestarzałe

⁴ Por. wywiad z G. Szumskim: W sudi — samych dostojnych, opublikowany w „Socjalistycznej Zakonnosti” (dalej w skrócie: SZ), nr 5/1987, s. 27—28.

⁵ N. S. Jegorow: Uskorit' pieriestrojku podgotowki juridycznych kadow, Wiestnik Moskowskiego Uniwiersitietu, Sierija 11. Prawo (dalej w skrócie: WMU), nr 3/1987, s. 3—8.

są również programy nauczania i metody dydaktyczne. Tylko 29% absolwentów kończy studia dzienne, natomiast 56% — zaoczne i 15% — wieczorowe. Najwyższy poziom prezentują, oczywiście, absolwenci studiów dziennych.

Braki w wykształceniu są usuwane w drodze samokształcenia, a także w ramach kursów doskonalenia zawodowego, wykładów i seminariów dla sędziów. Nie ma jednak odpowiednika polskich aplikacji, które przez niektórych prawników radzieckich uważane są za rozwiązanie wzorcowe.⁶

Niezwykle istotne jest dysponowanie rezerwą wysoko wykwalifikowanych prawników-kandydatów na stanowiska sędziowskie (nie wszyscy sędziowie — z różnych przyczyn — pracują przez okres całej kadencji). Ministerstwo Sprawiedliwości ZSRR dysponują listą takich prawników obejmującą ogółem 4 tys. osób, z których 40% jest pracownikami resortu, 12% prokuratury i MSW, a 20% — to radcowie prawni. Sytuacja w poszczególnych republikach jest zróżnicowana.⁷

2. Wszyscy sędziowie są przeciążeni pracą. Uniemożliwia im to właściwe przygotowanie się do każdej sprawy i ma zarazem wpływ na dokładność postępowania dowodowego, sposób prowadzenia postępowania, uzasadnianie orzeczeń. Nie we wszystkich regionach kraju liczba absolwentów studiów prawniczych jest dostosowana do istniejących potrzeb. W republikach zakaukaskich jest ich od 3 do 7 razy więcej, niż wymagają tego potrzeby. W wielu rejonach Republiki Rosyjskiej (zwłaszcza w terenach o trudnych warunkach klimatycznych) występują stale tego rodzaju braki osobowe.⁸

3. Wiele sądów pracuje w bardzo trudnych warunkach lokalowych. Wyposażenie techniczne jest niedostateczne. Zdarza się, że jedno pomieszczenie spełnia jednocześnie funkcję gabinetu sędziego, sali rozpraw i pokoju narad.⁹

4. Praca sądów oraz poszczególnych sędziów jest oceniana w sposób biurokratyczny według wskaźników procentowych, które nie uwzględniają rzeczywistego nakładu pracy i jakości załatwiania spraw. Sądy są przeciążone obowiązkami sprawozdawczymi (procentowe obliczenia np. sesji wyjazdowych, zmiana wyroków, zasądzonych odszkodowań itp.). Dochodzi nawet do takich paradoksów, że niektórzy sędziowie zachęcają strony do zaskarżania niewątpliwie prawidłowych wyroków, gdyż utrzymanie ich

⁶ A. Bonner: *Sud puti pieriestrojki, „Sowietskaja Justycja”* (dalej w skrócie: SJ), nr 10/1987, s. 13.

⁷ G. Szumski: *iw.*, s. 28.

⁸ Por. A. Bonner: *iw.*, s. 13. Autor ten pisze, iż wskutek przeciążenia pracą sądów drugiej instancji wytworzyła się wadliwa praktyka zapoznawania się z aktami sprawy tylko przez sędziego sprawozdawcę, co jest sprzeczne z zasadą kolegialności orzekania. Por. też N. Jegorow: *iw.*, s. 6.

⁹ A. Bonner: *iw.*, s. 14. Wyjaśniając liczne skargi na naruszanie tajności narady sędziowskiej ustalono, że często do „wielofunkcyjnego” pokoju sędziowskiego, w którym akurat odbywała się narada, przy czym drzwi nie były zamknięte na klucz, wchodził np. sekretarz sądowy, nie wiedząc o tym, że właśnie odbywała się w pokoju tajna część postępowania.

w mocy — w razie uchylecia innych orzeczeń — poprawia procentowy wskaźnik, według którego ocenia się pracę sędziego.¹⁰

5. Wynagrodzenie sędziego jest niezależne od liczby załatwionych spraw, jakości i kultury jego pracy, posiadanego tytułu naukowego i stażu pracy. „Urawniłowka” w zakresie wynagrodzeń jest charakterystyczna także dla innych zawodów prawniczych.¹¹

6. Wymienione przyczyny uchybień w pracy sądów miały niejako charakter obiektywny. Niezależnie jednak od nich występowały różnego rodzaju naciski wpływające na niezawisłość sędziów i nieradko prowadzące do wydawania nierzetelnych wyroków. Pisano o nich nie raz w radzieckiej prasie codziennej. Konieczność walki z tym zjawiskiem wynika z treści prezentowanych wytycznych SN ZSRR z 5.XII.1986 r.¹²

Szczególną wagę przywiązuje się obecnie do kwalifikacji moralnych kandydatów na sędziów (a także w ogóle osób wykonujących zawody prawnicze, a wcześniej będących kandydatami na studia prawnicze)¹³ oraz do maksymalnie jawnych wyborów na stanowiska sędziowskie z udziałem środków masowego przekazu. Proponuje się także urządzenie konkursów na stanowiska sędziowskie, do których mogliby się zgłaszać wszyscy chętni o wykształceniu prawniczym, stażu w dowolnym zawodzie prawniczym i doświadczeniu życiowym.¹⁴ Dąży się do tego, by liczba kandydatów znacznie przewyższała liczbę sędziów, którzy mają być wybrani.

Niebagatelną rolę odgrywa także właściwy dobór kadry kierowniczej w sądach. Przewodniczący sądów powinni — dzięki swej wiedzy, postawie moralnej, umiejętnościom organizatorskim — zdobyć autorytet i stanowić wzorce osobowe. Oczekuje się od nich, że nie tylko nie będą ulegać jakimkolwiek naciskom, ale że chronić będą przed takimi naciskami podległych sobie sędziów. Postuluje się w związku z tym wprowadzenie jawnych i demokratycznych wyborów na te stanowiska przez kolektywy prawnicze sądów.¹⁵

Oczekuje się korzystnego wpływu ławników na bezstronność w rozstrzyganiu spraw, dopatrując się w ich udziale w postępowaniu dodatkowej gwarancji niezawisłości sędziowskiej.¹⁶

III. Istota przebudowy w resorcie sprawiedliwości rozumiana jest prze-

¹⁰ Por. wypowiedź W. Stiepanowa w SJ nr 10/1987, s. 26.

¹¹ Por. A. Bonner, jw., s. 14. Dotyczy to także wynagradzania adwokatów, co było przedmiotem krytyki. Por. w tej kwestii H. Nowogródzki: Przemiany w radzieckiej adwokaturze, „Gazeta Prawnicza” nr 11/1987.

¹² Praktycy postulują wprowadzenie odpowiedzialności karnej, administracyjnej i dyscyplinarnej osób, które usiłują wpływać na sędziów, naruszając przez to ich niezawisłość. Por. artykuł J. Andrejewa w SJ nr 10/1987, s. 27.

¹³ Por. N. Jegorow: jw., s. 5.

¹⁴ Tak A. Bonner: jw., s. 14.

¹⁵ A. Bonner: jw.

¹⁶ Z ankiety przeprowadzonej wśród sędziów wynikało, że wielu z nich, nie chcąc poddać się naciskom, „zasłaniało” się opinią ławników. Część sędziów stwierdziła, że obecność ławników mobilizuje ich do większej rzetelności w pracy. Por. A. Bonner: jw., s. 13.

de wszystkim jako nowy poziom jakościowy pracy.¹⁷ Realizacja oczekiwań, którym dał wyraz KC KPZR w powoływanych uchwałach, następować będzie — zapewne etapami — przez dłuższy czas. Podjęto środki zmierzające do poprawy efektów pracy szkół wyższych.¹⁸ Oczekuje się na wyższe efekty praktyk studentów wydziałów prawa.¹⁹ Posunięcia te zmierzają do uzyskiwania pracowników wymiaru sprawiedliwości o lepszym przygotowaniu zawodowym.

Poprawa jakości pracy związana jest jednak nierozdzielnie z nakładami finansowymi. Konieczna jest poprawa warunków lokalowych sądów, co — jak wykazała praktyka ostatniego roku — jest możliwe i powinno następować z uwzględnieniem miejscowych potrzeb i środków.²⁰ Wśród sędziów panuje przekonanie o konieczności zmian w sposobie ich oceniania i wynagradzania. Oczekują oni również na pełną informację o wynikach analiz orzecznictwa dokonywanych przez sądy wyższych instancji, liczą na wysoko kwalifikowanych pracowników pomocniczych (w związku z tym — postulat utworzenia techników prawniczych) oraz na wyposażenie przewodniczących sądów w prawo stosowania nagród finansowych dla najlepszych pracowników kancelaryjnych itp.²¹

Wydaje się, że pełna realizacja wytycznych SN ZSRR z 5.XII.1986 r. przez sądy pracujące w lepszych warunkach oraz przez sędziów mniej obciążonych, przy tym wyżej wykwalifikowanych i znajdujących nie tylko moralną ale i finansową satysfakcję z dobrze wykonanej pracy — będzie odpowiadała wymaganiom procesu przebudowy.

IV. Proces umacniania praworządności realizowany jest w bardzo istotnej mierze przez organy prokuratury radzieckiej, która 22 maja 1987 r. obchodziła 65-lecie swego powstania.

W ciągu ostatnich 5 lat zatrudniono w organach prokuratury ponad 9 tys. młodych specjalistów. Wszyscy prokuratorzy i pracownicy aparatu śledczego mają wyższe wykształcenie prawnicze. 40% z nich ma przeszło 10-letni staż pracy w prokuraturze, a 79% pracuje ponad 3 lata. Udział kobiet wśród kadry prokuratorowskiej wynosi 25%. Nastąpiło poważne odnowienie kadry kierowniczej: 80% prokuratorów republik, krajów, obwo-

¹⁷ Artykuł redakcyjny: *Wszystcomu nie pomiar' i aktywno osuszczestwlat' pieriestrojku sudow i uczriezdienij justyciji*, SJ nr 10/1987, s. 4—7.

¹⁸ G. Jagodin: *Wysszeje obrazowanije: sostojanije i pieriepietiwij pieriestrojki*, *Kommunist* nr 16/1986, s. 66 i n.

¹⁹ Por. np. W. G. Szuchinaja, W. P. Łagojski: *O powyszenii kaczestwa organizaciji i prowadienija praktiki studentow-juristow*, *Prawowiedienije* nr 2/1987, s. 97—99.

²⁰ Minister Sprawiedliwości Jakucy F. Michajłow stwierdził (SJ nr 10/1987, s. 18) że nastąpiło znaczne polepszenie warunków pracy dzięki budowaniu metodą gospodarczą drewnianych, głównie parterowych budynków dla sądów. Nadal jednak w republice brakuje najnowszej literatury prawniczej.

²¹ Por. wypowiedzi praktyków, głównie przewodniczących sądów: W. Stiepanowa, J. Andriejewa, A. Matwiejewa, W. Zacharowa, A. Żeriebcowa, W. Ławriczenki oraz J. Smirnowa i G. Dmitriewa, udzielone redakcji SJ w nrze 10/1987, s. 18—28 i opublikowane tam pt. „Czto mieszaet sowierszenstwowaniju diejatielnosti sudow?”

dów, miast i rejonów pracuje na tych stanowiskach przez pierwszą kadencję. Proces odnawiania kadry kierowniczej trwa.²²

Uchwała KC KPZR o dalszym umocnieniu socjalistycznej praworządności została uznana także przez Prokuraturę ZSRR za program działania, czemu dał wyraz w wykładzie wygłoszonym na posiedzeniu kolegium prokuratury w dniu 18.II.1987 r. Prokurator Generalny A. Riekunow.²³

Za najistotniejsze kierunki pracy prokuratury uznano następujące:

1. Zapewnienie i zabezpieczenie praworządności w sferze ekonomiki przez skuteczniejszą ochronę własności socjalistycznej. Działania prokuratury powinny być nastawione na walkę z niegospodarnością, marnotrawstwem czasu pracy i materiałów, z brakiem dyscypliny, kradzieżami, przestępstwami z chęci zysku, łapówkarstwem, oszustwami gospodarczymi.

2. Umocnienie dyscypliny w państwie. Wzmoczenie walki o dobrą jakość produkcji i terminowość dostaw.

Za poważne zadanie uznano nadzór nad indywidualnym wykonywaniem pracy w celu ochrony interesów obywateli oraz niedopuszczanie do uzyskiwania dochodów sprzecznych z prawem.²⁴

Prokuratorzy powinni być dobrze zorientowani w problemach przedsiębiorstw, budów, kolchozów i sowchozów działających na terenach podległych ich zakresowi działania.

3. Ochrona środowiska naturalnego.

4. Walka z przestępczością i działania profilaktyczne, zwłaszcza związane z przeciwdziałaniem pijaństwu i pasożytniczemu trybowi życia.

5. Planowa, kompleksowa walka z narkomanią.

6. Zwalczanie przestępczości nieletnich (co związane jest z dobrą orientacją w problemach młodzieży, panujących wśród niej nastrojów i sposobów spędzania wolnego czasu). Szczególną rolę powinna tu odgrywać profilaktyka.

7. Doskonalenie praktyki stosowania środków karnych zmierzającej do zwiększenia roli oddziaływania wychowawczego organizacji społecznych i środowiska, zwłaszcza zaś załóg pracowniczych.

8. Dbłość o ochronę praw obywateli w warunkach jawności i demokracji oraz wnikliwe badanie skarg i listów obywateli i załatwianie ich w sposób niebiurokratyczny.

Wydaje się, że przedstawienie zadań prokuratury w takiej właśnie kolejności podczas obrad kolegium w dniu 18.II.1987 r. nie jest przypadkowe. Stanowi ono wyraz wagi, jaką się przywiązuje do niezakłóconego przebiegu procesu przemian gospodarczych kraju.

Precyzując zadania prokuratury w procesie przebudowy, wskazywano jednocześnie na niedociągnięcia występujące w niektórych jej ogniwach.

²² S. Szyszko: Kadry prokuratury w usłowiach pieriestrojki, SZ nr 5/1987, s. 7 i n.

²³ A. Riekunow: W Prokuraturie Sojuza SSR — Rabotat' celeustriemlenno, naraszcziwat' usilija, SZ nr 5/1987, s. 3 i n.

²⁴ Por. mój artykuł pt. „Indywidualne wykonywanie rzemiosła i świadczenie usług dla ludności w ZSRR”, PiP nr 7/1987, s. 92 i n.

Zdarzały się bowiem wypadki nadużywania władzy, protekcji, a także nieuzasadnionych zatrzymań i aresztowań, bezpodstawnie prowadzonych spraw karnych, niewłaściwego traktowania podejrzanych i świadków, biurokratycznego załatwiania uzasadnionych skarg obywateli.²⁵ Ażeby uniknąć takich nieprawidłowości, szczególną wagę przywiązuje się obecnie do doboru kadr, znaczącego zwiększenia ich odpowiedzialności za wykonywanie obowiązków służbowych oraz do atmosfery pracy zachęcającej do działań twórczych.²⁶

Prokuratury rekomendują kandydatów na wyższe studia prawnicze, interesując się przebiegiem nauki rekomendowanych (z reguły przyszłych pracowników prokuratury). Zwraca się dużą uwagę na pogłębienie wiedzy przyszłych prokuratorów w zakresie zarządzania gospodarką i ekonomii, tak aby mogli skutecznie wykonywać swoje zadania w sferze nadzoru.

Uważa się za niezbędne dodatkowe szkolenie, które by poprawiło skuteczność walki z przestępstwami gospodarczymi i niegospodarnością. Młodzi pracownicy prokuratury o krótkim stażu pracy powinni być otoczeni większą opieką, przy czym należy stale kontrolować prawidłowość podejmowanych przez nich decyzji. Problemów socjalno-bytowych też nie należy lekceważyć.

W radzieckiej prokuraturze dostrzega się potrzebę istnienia związków nauki z praktyką, i to nie tylko w sferze wpływu na proces kształcenia przyszłych pracowników przez szkody wyższe, ale również w formie wykorzystywania w praktyce wyników badań naukowych, których problematykę powinny „programować” potrzeby praktyczne.

Za istotną uważa się też współpracę z terenowymi radami delegatów i z ludnością. Podkreśla się rolę kolegiałności.

Powodzenie przebudowy uzależnia się od stopnia zrozumienia jej istoty i akceptacji fundamentalnych przemian, które powinny być realizowane energicznie, ale i kompetentnie.

V. Wydaje się, że adwokatura jest tą grupą zawodową, w której — w ramach procesu przebudowy — należy oczekiwać większych zmian niż w pozostałych zawodach prawniczych.

Eksponowanie w wytycznych SN ZSRR z 5.XI.1986 r. prawa do obrony²⁷ oraz akcentowanie obowiązku sądu, by przestrzegał zasady równego traktowania wszystkich uczestników postępowania, niewątpliwie zwiększy rolę adwokatów-obrońców w sprawach karnych.

Środowisko adwokackie przywiązuje dużą wagę do wykonywania zadań obrońcy. Dostrzega się nie zawsze właściwe przygotowanie adwokatów, zwłaszcza tych, którzy występują przed sądem odwoławczym. Podejmowane są środki zmierzające do podnoszenia wiedzy zawodowej adwokatów.²⁷

Sądzą, że należy oczekiwać znacznie zwiększonego zapotrzebowania na

²⁵ Konkretnie przykłady zostały podane w publikacjach wymienionych w przypisach 22 i 23.

²⁶ S. Szyszkow: jw.

²⁷ Por. np. P. Apt: Zaszczitnik w kassacyonnoj instancii, SJ nr 10/1987, s. 15.

poradnictwo prawne i na reprezentację w sferze prawa cywilnego. Zmiany gospodarcze oraz popieranie przez państwo nowych form produkcji i usług dla ludności spowodują zapewne potrzebę zawierania umów i dochodzenia wynikających z nich praw i obowiązków przed sądami.

Zdecydowanie zwiększa się rola sądowej ochrony praw obywateli.²⁸ W związku z tym pomoc adwokacką w tej dziedzinie odegra zapewne znaczną rolę.

Istnieje szereg problemów organizacyjnych związanych ściśle z „przyjmowaniem” kandydatów do grona osób wykonujących zawód adwokata oraz z wysokością wynagrodzeń. Problemy te były już sygnalizowane w polskiej prasie prawniczej,²⁹ wydaje się jednak, że na łamach „Palestry” powinny one być omówione całościowo i bardziej szczegółowo w odrębnym opracowaniu.

VI. Zwiększenie roli prawa cywilnego i poprawa sytuacji majątkowej obywateli rodzi zwiększone zapotrzebowanie na usługi notarialne. Dostrzeżono to, czego najlepszym dowodem jest powołanie np. w RSFR w 1986 r. nowych 85 PBN-ów. Liczebność notariuszy wzrosła o 138 osób, dzięki czemu zmniejszyło się obciążenie poszczególnych notariuszy (w 1985 r. jeden notariusz dokonywał średnio 366 czynności, w 1986 r. — 317).³⁰

Analizując zadania notariatu w warunkach przebudowy, zwrócono uwagę na konieczność lepszej organizacji pracy, podniesienia kwalifikacji zawodowych i kultury usług.³¹ Wysoko wykwalifikowani notariusze powinni głównie wykonywać czynności wymagające od nich takich kwalifikacji. Tymczasem w 1985 r. 47%, a w 1986 r. 48,3% dokonanych przez nich czynności polegało wyłącznie na potwierdzeniu zgodności kopii dokumentów z oryginałami (wynikało to zresztą również z braku informacji, że notariusz nie jest wyłącznie właściwy do wykonania takich czynności).

Od notariuszy oczekuje się dokonywania tylko tych czynności, do których są oni wyłącznie właściwi. W warunkach reformy gospodarczej — jak wykazała praktyka — szczególnie istotne znaczenie będzie miało wydawanie przez PBN „nakazów zapłaty”, m. innymi w stosunku do lokatorów zalegających z zapłatą czynszu.³²

²⁸ Por. np. Projekt ustawy o trybie zaskarżania do sądu niezgodnych z prawem decyzji naruszających prawa obywateli, podjętych przez osoby urzędowe („Prawda” z 1.VII.1987 r.).

²⁹ H. Nowogródzki: Przemiany w radzieckiej adwokaturze, *Gazeta Prawnicza* nr 11/1987.

³⁰ R. Nizowski: Notariat i trybowanija wriemieni, *SJ* nr 10/1987, s. 7.

³¹ Szczególnie drastyczny był przykład działania jednego z PBN w Republice Tatarskiej. Kolejka złożona z 50–60 interesantów, utworzona już od b. wczesnych godzin rannych, oczekiwała na dokonanie czynności za drewnianą barierką, za którą w jednym pokoju (mimo że PBN dysponował 3 pokojami) jednocześnie dokonywało czynności 2 notariuszy i pracowała maszynistka (por. R. Nizowski: *iw.* s. 8).

³² R. Nizowski: *iw.*, s. 9.

*

Zachodzące w ZSRR przemiany są obserwowane z wielkim zainteresowaniem na całym świecie. Powyższe uwagi stanowią jedynie sygnalizację zagadnień budzących zainteresowanie radzieckiej prasy prawniczej, stanowiąc w przekonaniu autorki najistotniejszy wycinek problematyki określonej w tytule niniejszego opracowania.

Adwokatura za granicą

STATUT ADWOKATURY W RFSRR*

Rozdział pierwszy

Przepisy ogólne

Art. 1

Zadania adwokatury

Zgodnie z Konstytucją ZSRR i RFSRR głównym zadaniem adwokatury w RFSRR jest udzielanie pomocy prawnej obywatelom i organizacjom. Adwokatura w RFSRR przyczynia się do ochrony praw oraz słusznych interesów obywateli i organizacji, do stosowania wymiaru sprawiedliwości, do poszanowania i umacniania praworządności socjalistycznej, do wychowania obywateli w duchu ścisłego i niezawodnego przestrzegania prawa radzieckiego oraz w duchu świadomej postawy obywateli mającej na względzie dobro narodu, do przestrzegania dyscypliny zawodowej, do należytego poszanowania czci i godności ludzkiej — zgodnie z prawem i zasadami współżycia w społeczeństwie socjalistycznym.

Art. 2

Ustawodawstwo dotyczące adwokatury w ZSRR i w RFSRR

Ustawodawstwo dotyczące adwokatury w ZSRR i w RFSRR składa się z ustawy ZSRR „O adwokaturze w ZSRR”, która określa organizację i zasady działania adwokatury w ZSRR, z aktów prawnych ZSRR wydanych na podstawie powyższej ustawy, z niniejszego aktu normatywnego oraz z innych aktów prawnych RFSRR.

Prawa i obowiązki adwokatów wykonujących czynności zawodowe w sprawach cywilnych, karnych i administracyjnych unormowane są w ustawach ZSRR, RFSRR oraz innych republik radzieckich.

* Opublikowany w Dzienniku Urzędowym Rady Najwyższej ZSRR (Nr 1 z 1959 r., poz. 15).